

27.5.2020

EOAK/3515/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

VANGIN TARKASTAMINEN TAPAAMISEN JÄLKEEN JA LAPSEN TAPAAMINEN

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan Helsingin vankilan menettelyä. Hän arvosteli tapaa, jolla hänet oli kahdena viikonloppuna lapsiensa tapaamisen jälkeen tarkastettu. Hän kertoi, että näiden tapahtumien jälkeen hän sai kielteisen päätöksen haettuaan lapsen tapaamista. Hän mainitsi myös, että hänen vaimolleen osoittamansa kirje oli avattu ja palautettu hänelle.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto:

- Helsingin vankilan selvitys ja lisäselvitys
- Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunto

Selvitykset ja lausunto toimitaan kantelijalle.

Käytettävissäni ovat olleet myös selvityksen liitteenä olleet asiakirjat sekä valvontakameratalenne.

3 RATKAISU

3.1 Tapaaminen 5.5.2019

3.1.1 Kantelu

Kantelijan mukaan hän tapasi lapsiaan normaalisti, jutteli ja vitsaili ja ihaili lasten uusia kesävaatteita. Heti tapaamisen loputtua hänet pakotettiin menemään seinää vasten ja nostamaan kädet seinälle. Lapset eivät olleet ehtineet poistua tapaamistilasta ja olivat säikähtäneet ja itkeneet autossa, mitä isälle tapahtuu. Tämän jälkeen kantelija oli viety toiseen tilaan, jossa hänet oli pakotettu riisumaan kaikki vaatteensa. Tarkastustilanteessa ohi oli kävellyt naisvartija. Kantelija kuvailee tarkastustilanteen ahdistavuutta ja ihmettelee, miksi tarkastaminen oli tarpeen, kun tapaamistilassa oli kameravalvonta ja lisäksi kaksi vartijaa, jotka katsoivat jokaista liikettä.

3.1.2 Oikeusohjeita

Perustuslain 7 §:ssä taataan muun muassa, että jokaisella on oikeus koskemattomuuteen ja että ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Vankeuslain 1 luvussa säädetään rangaistuksen täytäntöönpanossa noudatettavista yleisistä periaatteista. Niiden mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi. Lisäksi vankeuden täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisien on huolehdittava siitä, ettei vankeuden aikana kukaan oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Vankeuslain 16 luvussa säädetään henkilöntarkastuksesta.

4 § (10.4.2015/393)

Henkilöntarkastus

Vangille voidaan tehdä henkilöntarkastus, jos:

- 1) vankia epäillään 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettujen luvattomien esineiden tai aineiden hallussapidosta; tai
- 2) henkilöntarkastus on tarpeen karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ehkäisemiseksi, vankilan järjestystä tai turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi, epäillyn järjestysrikkomuksen tutkimiseksi, vankilaan saapumisen tai palaamisen johdosta taikka valvomattoman tapaamisen ja lapsen tapaamisen yhteydessä.

Henkilöntarkastus käsittää sen tutkimisen, mitä vangilla on vaatteissaan tai muutoin yllään. Henkilöntarkastus käsittää myös vangin suun tutkimisen.

Vankeuslain 16 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan henkilöntarkastus suoritetaan todistajan läsnä ollessa. Jos henkilöntarkastus edellyttää vaatteiden riisumista, henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Saman pykälän 3 momentin mukaan henkilöntarkastuksesta pidetään pöytäkirjaa, jonka tarkemmasta sisällöstä säädetään valtioneuvoston asetuksella. Saman luvun 10 §:n mukaan vangin henkilöntarkastuksesta ja päihteettömyyden valvonnasta päättää ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut henkilöntarkastuksesta ohjeen (dnro 1/004/2015, voimaan 1.5.2015), jossa todetaan muun muassa seuraavaa. Henkilöntarkastus tehdään hienotunteisesti ja vangin yksityisyyttä kunnioittaen. Henkilöntarkastus suoritetaan tilassa, jossa ei ole muita vankeja läsnä samanaikaisesti ja vangit tarkastetaan yksitellen. Henkilöntarkastustilanteessa vankeja on kohdeltava heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Ohjeessa korostetaan virkamiehen asiallista ja ammattimaista käytöstä ja kielenkäyttöä, koska henkilöntarkastuksia suoritettaessa liikutaan ihmisarvoisen kohtelun kannalta herkillä alueilla. Tarkastusta suorittavalta henkilöltä edellytetään tällöin erityistä hienotunteisuutta.

Vangin turvatarkastusta koskevat oikeusohjeet ovat jäljempänä kohdassa 3.2.2.

3.1.3 Selvitys ja lausunto

Helsingin vankilan selvityksen mukaan kantelija oli tapaamisen aikana tunnustellut tyttärensä vaatteiden alta ja päältä. Lisäksi hänen kätensä oli käynyt hänen poikansa taskussa. Tämä oli herättänyt vartijoiden huomion. Lisäksi kantelija piti toista kättään suljettuna nyrkissä tapaamisen jälkeen. Selvityksen mukaan kantelijaa käskyttiin tapaamishuoneessa vasta tapaajien

poistuttua ja hänelle suoritettiin turvatarkastus, minkä jälkeen hänet siirrettiin henkilöntarkastusta varten tilaan, jossa ei ollut kameroita eikä muita vankeja. Läsnä oli vain samaa sukupuolta olevia vartijoita. Tarkastuksessa ei löydetty kiellettyjä aineita tai esineitä.

Tapaamisen aikaista valvontaa on kuvailtu Helsingin vankilan 19.5.2019 tapahtumista antamassa selvityksessä (alla kohdassa 3.2). Ymmärtääkseni valvonta lasten tapaamiseen tarkoitettussa niin sanotussa A-huoneessa on ollut järjestetty samoin muillakin tapaamiskerroilla, myös 5.5.2019.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö lausui henkilöntarkastuksen perusteista seuraavaa.

”Keskushallintoyksikkö on tutustunut tapaamista koskevaan valvontakameratallenteeseen. Tallenteelta ilmenee kantelijan toimineen tapaamisessa ilmoituksessa kuvatulla tavalla ja muun muassa pitäneen kättään tyttärensä paidan alla noin viidentoista minuutin ajan tapaamisen alkupuolella. Vaikka kantelijan toiminnassa on saattanut olla kyse myös hänen hyvätahtoisesta eleestään, on sen perusteella voinut syntyä perustellusti epäily luvattomien aineiden tai esineiden hallussapidosta. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan henkilöntarkastuksen määrittämiselle on siten ollut laissa tarkoitettu peruste.”

Henkilöntarkastuksen suorittamistavan osalta keskushallintoyksikkö totesi muun muassa, että vanki voidaan henkilöntarkastuksessa velvoittaa riisuuntumaan sen tutkimiseksi, että hänellä ei ole luvattomia esineitä piilotettuna vaatteiden alle. Keskushallintoyksikkö saattoi kuitenkin vankilan tietoon, että riisuuntumista edellyttävät tarkastukset tulisi suorittaa siten, että riisuuntuminen tapahtuu kahdessa vaiheessa. Ensin riisutaan vaatteet vyötärön yläpuolelta ja ne puetaan takaisin päälle ennen kuin riisutaan vaatteet vyötärön alapuolelta.

Keskushallintoyksikkö totesi, että tarkastuksen aikana paikalla oli neljä virkamiestä ja lisäksi viides henkilö oli tilan ulkopuolella varmistamassa, että sinne ei tule ulkopuolisia. Kaikki viisi olivat miehiä. Keskushallintoyksikön mukaan saaduista selvityksistä ei ilmene perustetta sille, minkä vuoksi neljän virkamiehen läsnäolo kantelijan henkilöntarkastuksen aikana on katsottu tarpeelliseksi. Henkilöntarkastus suoritetaan vankeuslain 16 luvun 9 §:n mukaan todistajan läsnä ollessa. Laissa ei ole säännöksiä itse tarkastuksen suorittajien määrästä tai muutoin tarkastuksen aikana läsnä olevien virkamiesten määrästä. Keskushallintoyksikkö korostaa, ettei henkilöntarkastukseen tulisi osallistua enempää henkilökuntaa kuin vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentissa tarkoitettun suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteen kannalta on perusteltua. Keskushallintoyksikkö huomautti, että eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä (mm. 1215/4/09) on katsottu, että erilaisissa vankilassa suoritettavissa tarkastuksissa on yleensä riittävä, että läsnä on kaksi virkamiestä, joista toinen suorittaa itse tarkastuksen ja toinen on läsnä todistajana. Mikäli tarkastuksessa on läsnä tätä enemmän henkilökuntaa, tulisi tälle siten olla osoitettavissa asianmukaiset, esimerkiksi turvallisuuteen liittyvät, perusteet. Keskushallintoyksikkö kiinnitti Helsingin vankilan huomiota asiaan. Edelleen keskushallintoyksikkö saattoi vankilan tietoon, että silloinkin, kun useamman virkamiehen läsnäolo katsotaan poikkeuksellisesti perustelluksi, tulisi tarkastus suorittaa siten, ettei kaikilla virkamiehillä ole suoraa näköyhteyttä tarkastukseen.

Keskushallintoyksikkö piti mahdollisena, että tapaajat ovat saattaneet nähdä tai ainakin kuulla kantelijaa kohdistuneen turvatarkastukseen käskytyksen, koska valvontakameratallenteelta il-

meni, että käskyttäminen on tapahtunut hyvin pian tapaajien poistuttua tapaamistilasta ja tapaamistilan oven ollessa edelleen auki. Keskushallintoyksikkö kiinnitti Helsingin vankilan huomiota siihen, että tilanteessa olisi tullut varmistua siitä, ettei tapaajilla ole enää kantelijaa käskytettäessä näkö- tai kuuloyhteyttä tapahtumiin.

3.1.4 Kannanotto

Selvityksessä ja lausunnossa esitetyn perusteella turvatarkastuksen ja henkilöntarkastuksen suorittamiselle on ollut lain edellyttämät perusteet. Vankilaolosuhteissa ei voida sulkea pois sitä valitettavaa tosiasiaa, että joskus vanhemman ja lapsen välisiin hellyyden osoituksiin voi liittyä yritys saada kiellettyjä aineita tai esineitä vankilaan.

Voin yhtyä keskushallintoyksikön henkilöntarkastuksen suorittamistavasta esittämään. Henkilöntarkastus tulee suorittaa mahdollisimman hienotunteisesti ja henkilökohtaista koskemattomuutta vähiten loukkaavalla tavalla. Näin ollen tarkastettavaa on syytä opastaa, että hän voi suorittaa riisuuntumisen kahdessa vaiheessa, kuten keskushallintoyksikkö totesi. Tarkastettavan ei ole tarpeen olla täysin alasti, vaan henkilöntarkastuksessa suoritettava ihon pintapuolinen tarkastelu voi tapahtua ylävartalon ja alavartalon osalta erikseen.

Voin yhtyä keskushallintoyksikön esittämään myös tarkastustilanteessa läsnä olevan henkilökunnan määrän osalta. Tässäkin on kyse ihmisarvoisesta kohtelusta, hienotunteisuudesta ja tarkastettavan intimiteetin vähimmästä loukkaamisesta. Lähtökohta on, että läsnä tarkastustilanteessa ovat tarkastuksen suorittaja ja todistaja. Jos turvallisuuden takaaminen edellyttää, että paikalla on useampi henkilö, tarkastus tulee suorittaa siten, että vain tarkastajalla ja todistajalla on näköyhteys tarkastettavaan. Helsingin vankila ei ole esittänyt mitään perusteita sille, että tarkastustilanteessa paikalla oli ainakin neljä vartijaa.

3.2 Tapaaminen 19.5.2019

3.2.1 Kantelu

Kantelijan mukaan hänet tarkastettiin myös toisen lasten tapaamisen jälkeen. Paikalle oli tullut 7–8 vartijaa ja kantelijan oli pitänyt nostaa kädet seinälle. Hänen ei ollut tarvinnut riisuuntua, mutta tarkastusta suorittava vartija oli koskettanut hänen kiveksiään ja sukupuolielintään. Tilanne oli ollut ahdistava. Kantelija ihmettelee edelleen tarvetta tarkastaa hänet, kun tapaamistilassa on sekä kameravalvonta että valvovia vartijoita.

3.2.2 Oikeusohjeet

Vankeuslain 16 luvussa säädetään vangin turvatarkastuksesta.

3 §

Vangin turvatarkastus

Vanki saadaan vankilassa, sen alueella ja kuljetuksen aikana tarkastaa turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi tai omaisuuden suojelemiseksi (vangin turvatarkastus).

Vangin turvatarkastuksessa voidaan metallinilmainta, muuta teknistä laitetta tai koulutettua koiraa käyttäen, vaatteita tunnustelemalla taikka muulla vastaavalla tavalla tarkastaa vanki sen varmistamiseksi, ettei vangilla ole mukanaan esinettä tai ainetta:

- 1) jolla voidaan aiheuttaa vaaraa henkilön turvallisuudelle tai vakavaa vaaraa vankilan järjestykselle;
- 2) joka erityisesti soveltuu omaisuuden vahingoittamiseen; tai
- 3) jonka hallussapito on muuten laissa tai lain nojalla kielletty.

Vanki voidaan 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa velvoittaa vaihtamaan vaatteensa henkilökunnan läsnä ollessa.

Vankeuslain 16 luvun 9 §:n 4 momentin mukaan turvatarkastuksen toimittaminen kuljetuksen aikana on kirjattava Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön vahvistaman kaavan mukaiselle lomakkeelle.

Vankeuslain 16 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan vangin turvatarkastuksesta päättää ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies taikka ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies.

3.2.3 Selvitys ja lausunto

Selvityksen mukaan kantelijan epäiltiin piilottelevan tapaamisessa jotain, kun havaittiin, että hän piti oikean käden peukaloa kiinni kämmentään heti sen jälkeen, kun oli ottanut lapsen syliin. Tämän vuoksi kantelijalle päätettiin suorittaa tapaamisen jälkeen turvatarkastus.

Tarkastuksen suorittanut vartija kiistää omassa selvityksessään koskeneensa kantelijan sukupuolielimeen. Hän kertoo myös, että ei laatinut tarkastuksesta ilmoitusta, koska ”ei tiennyt asiasta”. Hänen mukaansa paikalla oli tapaamisen jälkeen 5–7 vartijaa.

Helsingin vankilan valvonnasta ja tapaamisolosuhteista antaman selvityksen mukaan kantelija on tavannut omaisiaan aiempien tapaamisten mukaisesti vankilan A-tapaamishuoneessa, jossa tapaajien välillä on matalalla pleksillä varustettu pöytä. Huoneessa on kameravalvonta ja sen lisäksi henkilökuntaa valvomassa viikonlopputapaamisia. Kyseisenä aikana kantelijan lisäksi huoneessa on ollut tapaamassa myös toinen vanki. Valvonta yleisesti kohdistuu kaikkiin tapaamistilassa oleviin vankeihin. Tilaa valvovat vartijat istuvat huoneen sisäänkäynnin viereisellä seinustalla, joka on niin syrjässä kuin voi olla sen kannalta, että vartijoiden läsnäolo häiritsisi mahdollisimman vähän tapaamisia, mutta että tapaamisia voidaan kuitenkin valvoa riittävässä määrin.

Keskushallintoyksikkö esitti lausunnossaan muun muassa seuraavaa.

Asiassa ei ole esitetty selvitystä siitä, kuka turvatarkastuksesta on päättänyt. Rikosseuraamus-esimies A:n mukaan hänellä ei ole tietoa kantelijalle tehdystä turvatarkastuksesta. Päätöksen lienee siten tehnyt joku tilanteessa läsnä olleista vartijoista. Myös vartijalla on vankeuslain 16 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla toimivalta päättää turvatarkastuksesta.

Sinänsä valitettavaa on, että turvatarkastuksesta päättämiseen on saadun selvityksen perusteella vaikuttanut kantelijan puolittain poikki oleva peukalo. Turvatarkastuksen kynnys on kuitenkin säädetty laissa erittäin alhaiseksi eikä tarkastuksen suorittaminen vaadi erityistä syytä tai perustetta. Keskushallintoyksiköllä ei näin ollen ole aihetta epäillä, etteikö vankilalla olisi ollut lainmukaista perustetta tarkastuksen suorittamiseen.

Vaikka turvatarkastus sinällään mahdollistaa myös tarkastettavan vaatteiden tunnustelemisen,

ei turvatarkastus keskushallintoyksikön käsityksen mukaan mahdollista sukupuolielimen koskemisen kaltaista puuttumista vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Keskushallintoyksikkö viittaa tulkinnessaan eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätökseen EOAK/5948/2018, jonka mukaan turvatarkastus ei mahdollista kehon yksityiskohtaista tarkastelua ja fyysisesti puuttuvat tarkastelut edellyttävät vankeuslain 16 luvun 6 §:ssä säädettyjen henkilönkatsastuksen edellytysten täyttymistä.

Turvatarkastuksen suorittanut vartija B on selvityksessään kiistänyt koskeneensa tarkastuksen aikana kantelijan sukupuolielimeen. Saadun selvityksen ollessa tältä osin ristiriidassa kantelijan kertoman kanssa, ei keskushallintoyksiköllä ole perustetta katsoa, että kantelijan turvatarkastus olisi suoritettu lainvastaisella tavalla.

Virkamiesten selvitykset ovat turvatarkastuksen aikana läsnä olleiden vartijoiden määrän osalta ristiriidassa keskenään. Vartijoiden C ja D mukaan tarkastuksessa on ollut heidän lisäksi läsnä vartija B, kun taas vartija E mukaan turvatarkastuksen ovat suorittaneet vartija B ja toinen vartija, jonka nimeä hän ei muista. Vartija B puolestaan on virkavastuulla kertonut tarkastuksen aikana olleen hänen ja vartija E:n lisäksi läsnä 5–7 muutakin vartijaa. Keskushallintoyksikkö pitää näin ollen mahdollisena, että tarkastuksessa on ollut B:n kertomalla tavalla läsnä yhteensä 7–9 virkamiestä.

Keskushallintoyksikkö viittaa edellä henkilöntarkastuksen yhteydessä suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteesta toteamaansa. Vangin yksityisyyden suojaan kohdistuvaa puuttumista sinällään vähentää se, jos vankia ei tarkastuksessa velvoiteta vaihtamaan vaatteitaan. Turvatarkastuksen aikana läsnä ei kuitenkaan tulisi olla enempää virkamiehiä kuin tehtävän suorittamisen kannalta on välttämätöntä ja suhteellisuusperiaatteen kannalta perusteltua.

Saadusta selvityksestä ei ilmene, että kantelija olisi käyttäytynyt tilanteessa uhkaavasti tai muutoinkaan siten, että lähes kymmenen virkamiehen läsnäolo olisi ollut perusteltua. Mikäli kantelijan turvatarkastuksessa on ollut vartija B:n kertomalla tavalla läsnä noin 7–9 virkamiestä, voidaan virkamiesten määrää siten pitää selvästi ylimitoitettuna. Keskushallintoyksikkö kiinnittää Helsingin vankilan huomiota asiaan.

Siltä osin kuin vankila on selvityksessään ilmoittanut kiinnittävänsä jatkossa enemmän huomiota kesävartijoiden perehdytykseen kirjausten tekemisen osalta, toteaa keskushallintoyksikkö, ettei vankeuslaissa tai -asetuksessa ole säännöksiä turvatarkastuksen kirjaamisesta. Turvatarkastuksen kynnyks on edellä todetulla tavalla erittäin alhainen ja tarkastuksia tehdään vankiloissa paljon esimerkiksi ulkoiluun ja takaisin sisälle siirtymisen yhteydessä. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan vangille tehtävää turvatarkastusta ei siten lähtökohtaisesti ole tarpeen eikä tarkoituksenmukaistakaan kirjata vankitietojärjestelmään, ellei vangilta tarkastuksen yhteydessä löydetä kiellettyjä aineita tai esineitä.

3.2.4 Kannanotto

Selvityksessä kerrotun perusteella turvatarkastuksen suorittamiselle on ollut lain edellyttämät perusteet ja toimivaltainen virkamies on tehnyt siitä päätöksen.

Kantelu ja tarkastuksen suorittaneen vartijan kertoma ovat ristiriidassa sen suhteen, kosketiinko kantelijan intiimialuetta tarkastuksen aikana vaatteiden läpi. Kantelijan väite jää näyttämättä toteen. Selvää sinänsä on, että turvatarkastus, jolla puututaan vankiin kohdistettavista

tarkastustoimenpiteistä vähiten vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyden suojaan, ei oikeuta vaatteita tunnusteltaessa kosketelemaan sukupuolielintä. Vankeuslain esitöiden mukaan turvatarkastus ei yleensä vaatisi tarkastettavan koskettamista, mutta se voitaisiin tehdä myös esimerkiksi vaatteita päällisin puolin tunnustelemalla (HE 263/2004, s. 195).

Kuten keskushallintoyksikö toteaa, epäselväksi jää, kuinka monta vartijaa oli läsnä tarkastusta suoritettaessa. Voin yhtyä keskushallintoyksikön näkemykseen, että myös turvatarkastus tulee suorittaa hienotunteisuutta noudattaen, suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaate huomioon ottaen. Kun kyse kuitenkin on ollut vain henkilön päällä olleiden vaatteiden tunnustelemisesta, tilanteessa ei puututa siten yksityisyyden suojaan kuin riisuuntumista edellyttävässä tarkastamisessa.

Helsingin vankila tarkoittanee selvityksessään, että turvatarkastuksen suorittamisesta olisi tullut tehdä kirjaus. Keskushallintoyksikkö on puolestaan katsonut lausunnossaan, että kirjaus ei ole tarpeen, ellei vangilta löydetä kiellettyjä aineita tai esineitä.

Vangin turvatarkastuksen suorittamisen kynnys on erittäin alhainen, eikä sen suorittaminen vaadi erityistä syytä tai perustetta. Vankiin kohdistettavista tarkastustoimenpiteistä turvatarkastuksella puututaan vähiten vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyden suojaan. Turvatarkastus tarkoittaa yleisimmin sitä, että vanki kävelee metallinilmaisen läpi tai huumausaineiden etsintään koulutettu koira haistaa häntä. Tämä voi kohdistua myös suureen vankijoukkoon yhdellä kertaa, esimerkiksi työstä tai ulkoilusta palaaviin vankeihin.

Turvatarkastus voidaan kuitenkin tehdä vangille myös juuri häneen kohdistuvan yksilöllisen syy ja yksilöidyn päätöksen perusteella, kuten kantelijan tapauksessa on tehty. Turvatarkastus voi käsittää myös vaatteiden vaihdon henkilökunnan läsnä ollessa. Turvatarkastuksen nimikkeellä tehtävät tarkastukset voivat siten poiketa tosistaan hyvinkin paljon suorittamisperusteen ja suorittamistavan osalta.

Olen keskushallintoyksikön kanssa samaa mieltä siitä, että ainakaan suurelle vankijoukolle metallinilmaisimella tai koulutetulla koiralla tehtävä tarkastus ei edellyttäne kirjauksen tekemistä paitsi, jos tarkastuksessa tehdä joitakin havaintoja tai löydös, jonka perusteella kirjataan ilmoitus. Kantelijan tapauksessa ei ollut tehty mitään kirjausta ja epäselväksi jäikin, kuka oli päättänyt toimenpiteestä. Myös tarkastuksen perusteen selvittäminen on ollut virkamiesten muistin varassa. Tässä tapauksessa siitä kyettiin esittämään selvitystä, mutta aina ei välttämättä näin ole. Nähdäkseni viranomaisen toimenpiteen, jolla on puututtu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen tunnustelemalla hänen päällään olevaa vaatetusta, tulisi olla jälkikäteen selvitettävissä luotettavasti, jotta menettelyn oikeellisuutta voidaan tarvittaessa arvioida. Vertailun vuoksi totean, että tulotarkastuksen sekä kuljetuksen aikana tehtävän turvatarkastuksen kirjaamisesta on nimenomaisesti säädetty. Saatan keskushallintoyksikön harkittavaksi, tulisiko koskettelua tai riisuttamisen sisältävistä turvatarkastuksista ohjeistaa tehtäväksi jonkinlainen kirjaus silloinkin, kun tarkastuksessa ei tehdä ilmoituksen kirjaamiseen johtavia löydöksiä.

3.3 Kielteinen päätös lapsen tapaamista koskevaan hakemukseen

3.3.1 Kantelu

Kantelija kirjoitti edellä selostettuihin lapsen tapaamisiin viitaten, että ”niitten tapausten jälkeen sain pari kertaa ihan ok tapaamisia, ja nyt kun laitoin sunnuntaille tapaamisen, selvisi, että nyt

on pleksin takana.” Kantelija kertoi käyneensä selvittämässä, mistä tämä johtuu ja hänelle oli vastattu, että tutkinta on kesken. Kantelija kysyi kantelukirjoituksessaan, ”mikä tutkinta”.

3.3.2 Oikeusohjeita

Suomen perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Perhe-elämän suojan katsotaan kuuluvan perustuslain tarkoittaman yksityiselämän suojan piiriin. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklan mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.

Vankeuslain 13 luvun 5 §:ssä säädetään lapsen tapaamisesta.

5 § (10.4.2015/393) *Lapsen tapaaminen*

Suljetussa vankilassa vangille voidaan myöntää lupa alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen siihen soveltuvassa tilassa, jos tapaaminen on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien ylläpitämiseksi eikä tapaaminen ole lapsen edun vastaista.

Vankeuslain 13 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan suljetuissa vankiloissa on oltava soveltuvat tilat valvomattomia ja 5 §:ssä tarkoitettuja lapsen tapaamisia varten.

Vankeuslain 13 luvun 17 §:n 1 momentin mukaan lapsen tapaamisesta päättää toiminnoista tai turvallisuudesta vastaava virkamies taikka ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies.

Lain esitöissä on todettu muun muassa seuraavaa.

Tällä hetkellä kuudessa suljetussa vankilassa on käytössä vanhempi-lapsi -tapaamistila, jossa järjestetyissä tapaamisissa koskettaminen on sallittua. Laissa ei ole kuitenkaan erikseen säännöksiä tämän kaltaisesta valvotusta tapaamisesta. Säännöksiä on tarvetta täsmentää siten, että vangin ja lapsen välinen koskettaminen esimerkiksi sylissä istuen sallitaan. (HE 45/2014 vp, s. 11)

Vangin ja alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen ehdotetaan säännöstä, jolla lasten tapaamisolosuhteita parannettaisiin. Suljetuissa vankiloissa tulisi olla soveltuvat tilat lapsen tapaamiseen. Tapaamisessa vangin ja lapsen välinen koskettaminen olisi sallittua. (HE 45/2014 vp, s. 28)

Pykälään ehdotetaan uutta säännöstä lapsen tapaamisesta suljetussa vankilassa. Lapsen tapaamista varten varattavista tiloista säädettäisiin 2 §:ssä. Tällaiset tilat olisivat rauhallisia ja ne pyrittäisiin varustelemaan viihtyisiksi ja kodinomaisiksi.

- - -

Lapsen tapaamista varten soveltuvat tilat voivat suuruudeltaan ja järjestelyiltään vaihdella vankiloittain tapaamistarpeen mukaisesti. Tapaamisia voidaan järjestää tilassa, jossa samalla kertaa järjestetään useampia tapaamisia tai tapaaminen voidaan järjestää erillisenä tapaamisena.

Pykälässä tarkoitettussa tapaamisessa lapsi voisi vapaasti koskettaa vanhempaansa ja istua hänen

syllissään tapaamisen aikana. Tapaamisen päätösharkinnassa olisi otettava huomioon, onko vangilla muuta tosiasiallista mahdollisuutta tavata lasta esimerkiksi poistumisluvalla.

Tapaaminen on lähtökohtaisesti tarkoitettu vangin omien lapsien tapaamiseen. Tapaaminen voitaisiin myöntää myös puolison tai avopuolison lapsen kanssa. Yhteyksien ylläpitämisellä tarkoitetaan myös niiden luomista, joten tapaamisen myöntämisen edellytyksenä ei olisi, että vanki ja lapsi olisivat tavanneet aikaisemmin, vaan tapaaminen voisi perustua myös yhteyksien luomiseen vangin ja lapsen välillä.

Tapaamiseen voisi lapsen ja hänen saattajansa lisäksi osallistua myös muita tapaaajia. Koskettamisen salliminen koskee kuitenkin ainoastaan vankia ja lasta. Tapaamisten valvonnassa noudatetaan 2 §:n 2 momentin säännöstä. Tapaamista voidaan siten valvoa henkilökunnan läsnä ollen tai teknisellä valvonnalla.

Vankeuslain 16 luvun 7 §:än ehdotetaan säännöstä siitä, että lapsen tapaamisen ehtona olisi se, että vanki pyydettyään antaa virtsa- tai sylkinäytteen taikka suorittaa puhalluskokeen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittaisi sitä, että negatiivinen päihdetestin tulos olisi välttämätön edellytys tapaamisen myöntämiselle.

Lapsen tapaaminen eroaa luonteeltaan merkittävästi valvomattomasta tapaamisesta siinä, että henkilökunta on paikalla valvomassa tapaamista. Tapaaminen voidaan tällöin järjestää turvallisessa ja valvotussa ympäristössä. Lapsen tapaamisen päätösharkinnassa korostuu myös lapsen ja vangin yhteyksien säilyminen sekä lapsen edun huomioon ottaminen. (HE 45/2014 vp, s. 50–51)

Vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 45 §:n mukaan lapsen tapaaminen järjestetään tilassa, jossa vangin ja lapsen välissä ei ole rakenteellisia esteitä. Tapaamisessa vangin ja lapsen välinen koskettaminen on sallittua. Tapaamisen valvonnassa on otettava huomioon lapsen etu.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on 2.9.2016 antanut määräyksen Tapaamisten järjestäminen (3/004/2016). Määräyksessä todetaan muun muassa seuraavaa.

Jos vangilla ei ole mahdollisuutta poistumislupiin, on erityisesti huolehdittava siitä, että vangilla on mahdollisuus tavata lapsiaan ja muuta perhettään vankilan järjestämissä tapaamisissa.

Vangilla on lähtökohtaisesti oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena. Tapaamisjärjestelyt on toteutettava siten, että ne eivät tosiasiallisesti vaikeuta tai estä tämän oikeuden toteutumista.

3.3.3 Selvitys ja lausunto

Helsingin vankilan selvityksen mukaan kantelijan tapaamiset järjestettiin 5.5.2019 tapahtumien johdosta 6.–11.6.2019 suljetummassa tilassa, missä ei ole mahdollista koskea lasta. Tämän jälkeen hän on taas voinut tavata lapsensa lapsitapaamistilassa.

Vankilan selvitykseen liitetystä hakemuksesta ja päätöksestä käy ilmi, että kantelija haki tapaamista puolisonsa ja lastensa kanssa sunnuntaille 9.6.2019. Vankilan apulaisjohtaja teki hakemukseen kielteisen päätöksen torstaina 6.6.2019. Päätöslomakkeesta on rastiittamalla valittu lomakkeelle valmiiksi painettu vakioperustelu ”tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle tai haittaa vankilan toiminnalle (VanL 13:4, TVL 9:2)” Lisäksi perusteluksi on kirjattu: ”5.5.2019 tapaamiseen liittyen tehty ilmoitus, joka on käsiteltävänä. Käsitelyn ajan ei tapaamisia A-huoneessa (ilmoitus

1076/2019/Hev)".

Kielteisen päätöksen tehneen apulaisjohtajan mukaan hän päätti 5.5.2019 ilmoituksen perusteella, että lapsen tapaamisen järjestäminen tulee evätä asian mahdollisimman pikaisen tutkimisen ajaksi. Hän totesi, että ilmoituksen sanamuodon mukaan kyseessä olisi voinut olla yritys tuoda kiellettyjä aineita tai esineitä vankilaan tai lapsen edun vastainen muu koskettelu. Tallenteen läpikäynnin jälkeen kantelijan kanssa oli käyty keskustelu ja 11.6.2019 tehtiin myönteinen päätös lapsen tapaamisesta.

Helsingin vankilan lisäselvityksessä todetaan, että kantelijalle myönnettiin kuitenkin valvottu tapaaminen perheensä kanssa, mutta hän ei käyttänyt sitä.

Kantelun johdosta lähetetyssä lausunto- ja selvityspyynnössä pyydettiin muun ohessa arvioimaan Helsingin vankilassa lapsen tapaamisesta päättämiseen käytettyä päätöslomaketta.

Helsingin vankilan mukaan lapsitapaamispäätökset on annettu erillisellä lomakkeella. Lomakkeen pohjana on ollut keskushallintoyksikön antama valtakunnallisesti käytettävä valvomattoomiin tapaamisiin käytettävä lomake. Erillistä lomaketta lapsitapaamista varten ei pyynnöistä huolimatta ole saatu, vaan vankilaa on kehoitettu käyttämään lomaketta, joka on valvomattomia tapaamisia varten.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö lausui päätöksen sisällöstä ja perustelemisesta muun muassa seuraavaa.

"Lapsen tapaaminen eroaa luonteeltaan merkittävästi valvomattomasta tapaamisesta siinä, että henkilökunta on paikalla valvomassa tapaamista tai tapaamista valvotaan teknisesti. Vankeuslaissa ei säädetä mahdollisuudesta evätä lapsen tapaaminen vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka vankilan toiminnalle aiheutuvan haitan perusteella. Apulaisjohtaja on siten menetellyt virheellisesti evätessään tapaamisen tällä perusteella. Päätöksessä on myös virheellisesti viitattu valvomattomia tapaamisia koskevaan vankeuslain 13 luvun 4 §:ään, vaikka lapsen tapaamisesta säädetään saman luvun 5 §:ssä. Keskushallintoyksikkö kiinnittää Helsingin vankilan huomiota lapsen tapaamista koskevien päätösten perustelemiseen laissa säädetyin edellytyksin.

Tosiasiallisena perusteena päätöksessä on viitattu ilmoitukseen 1076/2019/Hev, joka on ollut päätöstä tehtäessä käsiteltävänä. Apulaisoikeusasiamiehen kannanotoissa on vakiintuneesti katsottu, ettei ilmoitusta voida käyttää päätösperusteena, ellei asiaa ole selvitetty. Myös vankitietojärjestelmän ilmoituksia koskevassa Rikosseuraamuslaitoksen menettelytapaohjeessa (dnro 5/004/2017) on todettu, ettei vankia koskevaa ilmoitusta, jota ei ole päätetty ja johon liittyen vankia ei ole kuultu tai jota ei muutoin ole selvitetty, tule käyttää päätösperusteena. Mikäli päätösharkinnassa katsotaan perustelluksi antaa merkitystä vielä keskeneräisille asioille, tulee asian keskeneräisyys mainita nimenomaisesti päätöksen perusteluissa.

Lapsen tapaamista koskevassa päätöksessä on menettelytapaohjeen edellyttämä maininta päätöksen perustumisesta ilmoitukseen, jonka selvittäminen on kesken. Keskushallintoyksikön näemyksen mukaan lähtökohtana tulisi joka tapauksessa olla se, että ilmoitus mahdollisuuksien mukaan selvitetään ennen päätöksentekoa.

Kantelijan kohdalla kielteinen päätös on perustunut noin kuukautta aikaisemmin tehtyyn ilmoitukseen. Asian selvittämiseen kulunutta aikaa voidaan hallintolain 23 §:n 1 momentissa säädetty ja selvittämisen edellyttämät toimenpiteet huomioiden pitää melko pitkänä. Toisaalta jokseenkin ristiriitaista on, että nyt kyseessä olevaan anomukseen on tehty kielteinen päätös 5.5.2019 laaditun

ilmoituksen selvittämisen perusteella, mutta kantelijalle on kuitenkin kyseisen ilmoituksen estämättä myönnetty lapsen tapaaminen 19.5.2019. Keskushallintoyksikkö kiinnittää Helsingin vankilan huomiota edellä todettuun. Lisäksi keskushallintoyksikkö saattaa vankilan tietoon, että päätöksen perusteluissa olisi joka tapauksessa ilmoituksen yksilöimisen ohella ollut suotavaa tuoda lyhyesti esille, miten ja miksi käsiteltävänä olevan ilmoituksen on arvioitu vaikuttavan tapaamisen edellytysten täyttymiseen.”

Helsingin vankilan käyttämän päätöslomakkeen osalta keskushallintoyksikkö totesi seuraavaa.

Helsingin vankilassa käytettävän lapsen tapaamista koskevan päätöslomakkeen pohjana on ollut keskushallintoyksikön antama valvomattomiin tapaamisiin käytettävä päätöslomake. Erona keskushallintoyksikön laatimaan valvomattomia tapaamisia koskevaan päätöslomakkeeseen on se, että lomakkeen yläreunaan tekstiksi on muutettu "Päätös A-huone (lapsi)tapaamisesta".

Helsingin vankilan käyttämässä päätöslomakkeessa puhutaan virheellisesti valvomattoman tapaamisen myöntämisestä, vaikka kyseistä lomaketta käytetään lapsen tapaamisesta päättämiseen. Lomakkeessa ei myöskään ole viittausta lapsen tapaamista koskevaan vankeuslain 13 luvun 5 §:ään, vaan ainoastaan valvomatonta tapaamista koskevaan saman luvun 4 §:ään. Lisäksi lomakkeessa mainitut perusteet kielteisen lapsen tapaamista koskevan päätöksen tekemiselle ovat samat kuin perusteet, joilla valvomatonta tapaamista koskevaan anomukseen voidaan tehdä kielteinen päätös. Nämä puolestaan ovat sisällöllisesti erilaisia kuin perusteet, jotka voidaan vankeuslain mukaan huomioida lapsen tapaamisesta päätettäessä.

Keskushallintoyksikkö toteaa, että vankilan käyttämän päätöslomakkeen pykäläviittaukset ja kielteisen päätöksen perusteet ovat edellä todetulla tavalla virheelliset, eivätkä tue päätösten perustelemista hallintolain 45 §:n edellyttämällä tavalla. Lomake on vaikuttanut osaltaan myös siihen, että kantelijan lapsen tapaamista koskevaan anomukseen 6.6.2019 tehtyä kielteistä päätöstä on perusteltu virheellisesti. Keskushallintoyksikkö kiinnittää Helsingin vankilan huomiota asiaan ja korostaa, että lapsen tapaaminen voidaan evätä ainoastaan vankeuslain 13 luvun 5 §:ssä säädettyin perustein.

Saadun selvityksen mukaan vankilalle ei ole pyynnöistä huolimatta toimitettu erillistä lomaketta lapsen tapaamisesta päättämistä varten, vaan vankilaa on kehoitettu käyttämään valvomattomia tapaamisia varten laadittua lomaketta. Keskushallintoyksikön tiedossa ei ole, kuka tällaisen kehotuksen olisi mahdollisesti antanut. Rikosseuraamuslaitoksessa on joka tapauksessa päätetty, että vankien käyttöön laaditaan tarvittavat hakemuslomakkeet prosessien yhdenmukaistamiseksi. Syksyllä 2018 on päätetty, ettei lomakkeita laadita enää keskushallintoyksikössä, vaan Roti-hankkeen yhteydessä. Roti-tietojärjestelmän käyttöönotto on toukokuussa 2021, jolloin myös lapsen tapaamista koskeva päätöslomake tulee käytettäväksi.

3.3.4 Kannanotto

Lain mukaan lapsen tapaamisen myöntämisessä on harkintavaltaa. Tämä käy ilmi siitä, että lain mukaan lapsen tapaaminen ”voidaan myöntää”, mikä tarkoittaa sitä, että vangilla ei ole siihen ehdotonta oikeutta. Lapsen tapaamista ei tule myöntää, jos se olisi lapsen edun vastaista ja se voidaan myöntää, jos tapaaminen on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien ylläpitämiseksi. Muita edellytyksiä tai esteitä lapsen tapaamisen myöntämiselle ei laissa ole asetettu. Vankeuslain 13 luvun 5 §:n teksti on siten melko tulkinnanvarainen sen suhteen, milloin lapsen tapaaminen ”voidaan myöntää”.

Vankeuslain 13 luvun 1 §:n mukaan vangilla ”on oikeus tavata vieraita” eli harkintavaltaa ei ole. Vierailut, myös lasten, on siis sallittava, ellei vierailun epäämiseen vierailijan saapuessa ole

vankeuslain 13 luvun 9 §:n 2 momentissa¹ mainittuja perusteita tai ellei tapaajaa ole määrätty 13 luvun 10 §:n mukaiseen tapaamiskieltoon, johon vangin lähiomaisia ei kuitenkaan voi määrätä.

Valvotun tapaamisen (vankeuslaki 13 luku 3 §) tapaamisolosuhteet suljetussa vankilassa poikkeavat selvästi olosuhteista 13 luvun 5 §:n tarkoittamassa lapsen tapaamisessa. Muussa valvotussa tapaamisessa kuin lapsen tapaamisessa vangin ja tapaajan välillä on rakenteellisia esteitä eli käytännössä pleksi, joka erottaa vangin ja tapaajat.

Lasten tuomiseen 13 luvun 3 §:n mukaisiin valvottuihin tapaamisiin on liittynyt ongelmia. Kante-
lujen ja tarkastusten yhteydessä on käynyt selväksi, että lapsen ja vanhemman erottaminen
pleksillä ja kielto koskettaa vanhempaa (sikäli kuin se matalamman pleksin vuoksi joissakin van-
kiloissa olisi ilman kieltoa ollut mahdollista) voivat olla lapsille mahdollisia ymmärtää ja nou-
dattaa. Tapaamishuoneet olivat muutoinkin lapsia pelottavia, karuja ja meluisia eikä lapsilla ollut
mahdollista liikkua tapaamishuoneessa, minkä vuoksi osa perheistä ei lainkaan tuonut lapsia
valvottuihin tapaamisiin.

Valvottujen tapaamisten ongelmallisuus lasten kannalta todettiin myös Rikosseuraamusviraston
työryhmän julkaisussa Perhe muurin toisella puolella (1/2003). Sen mukaan tapaamistilat, joissa
on pleksilasi tapaajan ja vangin välillä ja koskettaminen on kielletty, ovat sopimattomat varsinkin
pienten lasten tapaamiseen (s. 83). Työryhmän näkemys oli, että lasten tilanteeseen vanhem-
man vankeuden aikana tulee kiinnittää erityistä huomiota. Työryhmä katsoi kansainvälisten so-
pimusten merkitsevän muun muassa sitä, että lapsen tulisi lähtökohtaisesti saada tavata vang-
gittua vanhempansa inhimillisissä olosuhteissa (s. 78).

Ymmärtääkseni lapsen tapaamisesta säättämisen tavoitteena on ollut, että lapsia ei pitäisi joutua
tuomaan tavallisen valvotun tapaamisen kaltaisiin olosuhteisiin, vaan että valvotut tapaamiset
lasten kanssa voitaisiin toteuttaa lapsille sopivassa ympäristössä. Kun vangilla on oikeus tavata
vieraita valvotusti, yleensä kerran viikossa, lapsivieraiden osalta tämän tulisi nähdäkseni lähtö-
kohtaisesti olla aina mahdollista lapsiystävällisissä tiloissa eli vankeuslain 13 luvun 5 §:n mu-
kaisena lapsen tapaamisena.

Vaikka vangilla ei ole subjektiivista oikeutta 5 §:n mukaiseen lapsen tapaamiseen, harkintaval-
taa rajaavat ja ohjaavat muun muassa Lapsen oikeuksien sopimus sekä Euroopan ihmisoikeus-
sopimuksen, perustuslain ja vankeuslain asettamat velvoitteet turvata vangin perhe-elämää. Ri-
kosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on eräässä lausunnossaan (dnro 76/802/2018,
EOAK/1014/2018) esittänyt seuraavaa: ”Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten on kunnioitet-
tava vanhemmastaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää suhdetta siihen vanhempaan,
josta on erossa, jos tämä on lapsen edun mukaista (YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3, 9 ja
18 artiklat). Lähtökohtaisesti yhteydenpito omaan vanhempaan on lapsen etu. Samoin rangais-
tusta suorittavan vanhemman vanhemmuutta on tuettava, jos se on lapsen edun mukaista.”

Mielestäni tulee lähteä siitä, että lapsen tapaamisen kyseessä ollessa lain edellytys ”tarpeen
lapsen ja vangin yhteyksien ylläpitämiseksi” toteutuu aina. Lisäksi lain esitöiden mukaan lapsen
tapaaminen voidaan myöntää myös yhteyden luomiseksi.

¹ Tapaaminen voidaan evätä, jos: 1) tapaaja ei pysty luotettavasti todistamaan henkilöllisyyttään; 2) tapaaja kieltäytyy 17 luvun 2 §:ssä tarkoitettua turvatarkastuksesta tai 17 luvun 3 §:ssä tarkoitettua henkilöntarkastuksesta; 3) tapaaja on ulko-
naisista merkeistä päätellen päihtynyt; 4) on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestyk-
selle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Lain esitöissä on todettu, että päätösharkinnassa olisi otettava huomioon, onko vangilla muuta tosiasiallista mahdollisuutta tavata lasta esimerkiksi poistumisluvalla. Ymmärrettävästi mahdollisuus lasten tapaamiseen on erityisen tärkeä, ellei vangilla ole mahdollisuutta päästä poistumisluvalla. Kuten edellä totesin, lähtökohta mielestäni kuitenkin on, että tapaaminen on aina tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien ylläpitämiseksi. Poistumislupien määrä on rajallinen eikä voida ajatella, että ne poistaisivat vangin ja hänen perheensä tarpeen tavata myös vankilassa. Kun valvottujen tapaamisten tapaamistilat ovat soveltumattomia ainakin pienten lasten tapaamiseen, tulisi tapaamisen olla kaikille lapsiperheille mahdollista lapsen tapaamiseen soveltuvissa tiloissa, jotta tapaamisoikeus ei käytännössä estyisi. Myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön määräyksen (3/004/2016) mukaan tapaamisjärjestelyt on toteutettava siten, että ne eivät tosiasiallisesti vaikeuta tai estä vieraiden tapaamisoikeuden toteutumista. Muunlainen lain soveltaminen johtaisi siihen, että vaikka vangille on säädetty oikeus ottaa vastaan vieraita, tämä oikeus voisi jäädä pienten lasten osalta toteutumatta, jos vangille ei myönnettäisi lapsen tapaamista.

Minkälaisin perustein lapsen tapaaminen sitten voitaisiin olla myöntämättä? Laki asettaa lapsen tapaamisen edellytykseksi, että se ei ole lapsen edun vastaista eikä lapsen tapaamista siten tule myöntää, jos näin olisi.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö totesi lausunnossaan, että vankeuslaissa ei säädetä mahdollisuudesta evätä lapsen tapaaminen vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka vankilan toiminnalle aiheutuvan haitan perusteella. Voin yhtyä keskushallintoyksikön käsitykseen, että asiassa oli menetelty virheellisesti, kun kielteistä päätöstä perusteltiin tällä seikalla ja valvomatonta tapaamista koskevalla vankeuslain kohdalla (13 luvun 4 §), jossa tämä peruste mainitaan. Kuten keskushallintoyksikkö totesi, valvomattoman tapaamisen myöntämisperusteet ovat sisällöllisesti erilaiset kuin lapsen tapaamisen. Päätöksen tekemisessä käytetty valvomattomia tapaamisia koskeva päätösloMAKE lienee ollut omiaan johtamaan päätöksentekijää harhaan.

Kielteisen päätöksen tehnyt apulaisjohtaja on perustellut päätöstä myös sillä, että kantelijasta 5.5.2019 tehdyn ilmoituksen käsittely oli kesken. Selvityksessään hän täsmensi tämän tarkoitettavan sitä, että ilmoituksessa kerrotussa tapahtumassa olisi voinut olla kyse yrityksestä tuoda kiellettyjä aineita tai esineitä vankilaan tai lapsen edun vastaisesta koskettelusta.

Nähdäkseni alle 15-vuotiaan lapsen käyttäminen kiellettyjen aineiden tai esineiden kuljettamiseen tai "lapsen edun vastainen koskettelu", jolla apulaisjohtaja tarkoittanee muuta kuin lapsen ja vanhemman välistä normaalia kosketusta ja läheisyyttä eli ilmeisesti seksuaalissävytteistä koskettelua, voisivat olla perusteita sille, että tapaaminen olisi lapsen edun vastainen. Ymmärrän, että apulaisjohtaja on päätöstä tehdessään todennut, että asia on syytä selvittää ja olla myöntämättä lapsen tapaamista siihen asti, että asia on selvitetty. Asia myös selvitettiin tämän jälkeen nopeasti. Tosin vielä parempi olisi ollut, jos selvittäminen olisi ollut mahdollista saman tien tai seuraavana päivänä, perjantaina, jolloin lapsen tapaaminen olisi vielä ehditty myöntää sunnuntaille. Vaikka apulaisjohtaja on selvityksessään esittänyt päätökselle perusteet, joiden vuoksi hän ei mielestäni ole ylittänyt harkintavaltaansa asiassa, tällaisia päätösperusteita käytettäessä tulee nähdäkseni ottaa huomioon seuraavaa.

Tapaajille voidaan heidän saapuessaan tehdä, ja tietääkseni yleensä tehdäänkin, turvatarkas-

tus (vankeuslain 17 luku 2 §). Laissa mainituilla perusteilla tapaajalle voidaan tehdä myös henkilöntarkastus (vankeuslain 17 luku 3 §). Lapsen tapaaminen tapahtuu valvotusti. Helsingin vankilassa valvonta tapahtuu sekä tallentavana kameravalvontana että paikan päällä olevien vartijoiden toimesta. Tapaamisen jälkeen vanki voidaan tarvittaessa tarkastaa, kuten kantelijankin suhteen tehtiin. Näin ollen mahdollisuus, että vankilaan pystyttäisiin lapsen avulla kuljettamaan kiellettyjä aineita tai esineitä, lienee suhteellisen pieni, jos vankila tarvittaessa käyttää asianmukaisesti tarkastustoimivaltuuksia. Lisäksi useimmat vanhemmat eivät tätä yrittäne, vaikka ymmärränkin, että vankilaympäristössä myös tämä turvallisuusriski voi toteutua.

Vankien kohtelussa ja heitä koskevia päätöksiä tehtäessä tulee noudattaa vankeuslain 1 luvun 6 §:ssä mainittua suhteellisuusperiaatetta, jonka mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi. Päätöstä tehtäessä tulee punnita vastakkain lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempaansa ja perhe-elämän suojaa sekä laitosturvallisuutta ottaen huomioon erilaiset tarkastus- ja valvontamahdollisuudet sekä suhteellisuusperiaate. Huomioon tulee ottaa myös, että lapsi lienee yleensä enemmän "väline" kuin syyllinen, jos hänen avullaan yritettäisiin saada vankilaan kiellettyjä aineita tai esineitä.

Minun on vaikea nähdä, että lapsen tapaaminen estettäisiin tällaisella perusteella ennakolta ainakaan ilman vahvaa näyttöä kuljettamisyrityksestä. Jos sellainen havaittaisiin, vankilan lienee syytä selvittää lapsen etua yhdessä lastensuojeluviranomaisten kanssa.

Lapsen koskettelemisen osalta tulee ottaa huomioon, että lapsen toinen huoltaja on ollut mukana tapaamisessa ja että tapaamista on valvottu sekä kameravalvonnalla että vartijoiden toimesta. Kantelija on ollut hyvin tietoinen valvonnasta. Näissä olosuhteissa vaikuttaa mielestäni varsin epätodennäköiseltä, että vankivanhempi ryhtyisi koskettelemaan lastaan sopimattomalla tavalla. Tällainen toiminta on ylipäätään vanhemmalle poikkeuksellista ja käsittääkseni harvinaista. Ymmärrän kuitenkin, että tätä ei ole voinut ilmoitus huomioon ottaen täysin sulkea pois ja että apulaisjohtaja on lapsen edun vuoksi halunnut selvittää, mistä oli kyse.

Kiinnitän Helsingin vankilan huomiota siihen, että 5.5.2019 vartijoiden havainnoista laadittu ilmoitus (1076/2019/Hev) olisi tullut käsitellä nopeammin. Ymmärtääkseni asia oli varsin selvä. Kantelija oli tarkastettu eikä häneltä löydetty mitään kiellettyä. Ilmoitus oli apulaisjohtajan kiinnittäessä siihen huomiota ollut käsittelemättä vielä kuukausi sen laatimisen jälkeen.

Lapsen tapaamisesta tehtävän päätöksen päätöspohjana käytetty keskushallintoyksikössä valvomattomia tapaamisia varten laadittu päätöslomake ei ole tähän soveltuva, koska näiden eri tapaamismuotojen myöntämis- ja epäämisperusteet poikkeavat toisistaan.

3.4 Kirjeen avaaminen ja palauttaminen

Kantelija kertoi, että hänen vaimolleen osoittamansa, nyt kyseessä olevan kantelun sisältänyt kirje, oli avattu ja palautettu hänelle.

Vankeuslain 12 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan vangin on merkittävä nimensä muulle kuin 3 §:ssä tarkoitettulle valvontaviranomaiselle lähettämäänsä kirjeeseen, muuhun postilähetykseen ja viestiin, jollei hän anna niitä henkilökohtaisesti suoraan vankilan henkilökunnalle. Lainkohdassa säädetään edelleen, että suljetussa vankilassa olevalta vangilta peräisin oleva kirje, muu

postilähetys tai viesti voidaan lähettäjän selvittämiseksi avata, jollei lähettäjä voida selvittää kirjettä, postilähetystä tai viestiä avaamatta. Tällöin kirjettä tai viestiä ei lain mukaan saa lukea enemmälti kuin lähettäjän selvittämiseksi on tarpeen.

Lain esitöissä todetaan, että kirjeen lähettäjä tulee ensisijaisesti pyrkiä selvittämään esimerkiksi tiedustelemalla vangeilta, kuka heistä on kirjeen lähettäjä (HE 45/2014, s. 44).

Helsingin vankilan selvityksen mukaan kirje oli avattu rikosseuraamusesimiehen päätöksellä lähettäjän selvittämiseksi ja kirje oli palautettu kantelijalle lähettäjän tietojen täydentämistä varten.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö totesi, että saadusta selvityksestä ei ilmene, onko kirjeen lähettäjä yritetty ennen avaamista selvittää muilla tavoin, esimerkiksi tiedustelemalla vangeilta. Keskushallintoyksikkö saattoi Helsingin vankilan tietoon, että näin tulisi menettellä.

Voin yhtyä keskushallintoyksikön lausumaan. Koska kirjeen avaamisella ja lukemisella lähettäjän selvittämiseksi puututaan perustuslain turvaamaan luottamuksellisen viestin salaisuuteen, tulee lähettäjä ensin pyrkiä selvittämään muilla mahdollisilla viestin salaisuutta vähemmän loukkaavilla tavoilla. Jos vankitietojärjestelmästä on mahdollista hakea tai vankilan asiakirjoista muutoin kohtuudella selvittää, keillä vangeilla on yhteys kirjeen vastaanottajaan, voitaneen esimerkiksi tällä tavoin täsmentää sitä vankijoukkoa, jolta voitaisiin tiedustella, ovatko he kirjeen lähettäjiä.

4 TOIMENPITEET

Saatan Helsingin vankilan tietoon seuraavat esittämäni käsitykset:

- kohta 3.1.4 henkilöntarkastuksen suorittamistapa
- kohta 3.3.4 ilmoituksen käsittely ja lapsen tapaamista koskevan päätöksen perustelemisen
- kohta 3.4 kirjeen lähettäjän selvittämistapa

Saatan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon seuraavat esittämäni käsitykset:

- kohta 3.2.4 turvatarkastuksen kirjaaminen

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Helsingin vankilan johtajalle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.